

Prawo autorskie projektanta

Artykuł ma na celu przedstawienie problematyki praw autorskich przysługujących projektantowi. W dalszej części zostaną zaprezentowane poszczególne uprawnienia prawno-autorskie projektanta, m.in. możliwość wprowadzania zmian do projektów, relacje na linii projektant-inwestor oraz przysługująca projektantowi ochrona. W artykule została częściowo omówiona relacja przepisów prawa budowlanego odnosząca się do nadzoru autorskiego do regulacji prawno-autorskiej wskazanej instytucji.

Regulacje ustawowe

Przedmiotem prawa autorskiego na gruncie art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 880, dalej: Prawo autorskie) jest każdy przejaw działalności twórczej człowieka o indywidualnym charakterze, nie ma przy tym znaczenia w jaki sposób doszło do utrwalenia utworu. Artykuł 1 ust. 2 pkt 6 Prawa autorskiego wśród utworów objętych ochroną wymienia utwory architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne oraz urbanistyczne.

Objęcie ochroną prawno-autorską projektu będzie możliwe w sytuacji stwierdzenia, że projekt nie zawiera wyłącznie rozwiązań szablonowych, opierających się na powszechnie stosowanej technice, którego zamysł zdeterminowany jest poprzez schematy oraz zastosowanie rozwiązań jedynie natury funkcjonalnej. Projekt, który realizuje przesłanki z art. 1 ust. 1 Prawa autorskiego, a tym samym spełnia wymogi kreatywności, swobody w przyjmowaniu rozwiązań przy tworzeniu dzieła jest objęty ochroną prawno-autorską. Pod pojęciem projektu należy rozumieć utwory powstałe na różnych etapach realizowanych w ramach prac architektonicznych m.in. projekt koncepcyjny, projekt budowlany, projekt wykonawczy czy projekty branżowe.

Zakwalifikowanie projektu jako utworu podlegającego ochronie prawno-autorskiej jest związane z uzyskaniem szeregu uprawnień przysługujących jego twórcy, składających się na autorskie prawa majątkowe oraz autorskie prawa osobiste.

Autorskie prawa majątkowe

Autorskie prawa majątkowe określające podstawowe uprawnienia projektanta, nie budzą większych trudności interpretacyjnych. Zgodnie z regulacją art. 17 Prawa autorskiego twórca przysługuje wyłączone prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji. Pod pojęciem korzystania z utworu należy rozumieć uprawnienie do utrwalania oraz zwielokrotniania projektu. Uprawnienia majątkowe pozwalają na dysponowanie projektem poprzez wprowadzenie utworu do obrotu.

Autorskie prawa osobiste

Art. 16 Prawa autorskiego wprowadza katalog uprawnień osobistych podlegających ochronie. Zgodnie z tą regulacją, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:

- autorstwa utworu
- oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo
- nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania
- decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności
- nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Autorskie prawa osobiste nabyte przez projektanta są niezbywalne, mają charakter praw podmiotowych bezwzględnych, nie mogą być przeniesione na inne osoby, nie są dziedziczne oraz są skuteczne względem wszystkich podmiotów. Są niezależne od autorskich praw majątkowych, których przeniesienie nie wpływa na uprawnienia osobiste projektanta.

Współautorstwo projektu

Podmiotem praw autorskich jest projektant będący twórcą dzieła (art. 8 ust. 1 Prawa autorskiego). Często zdarzają się sytuacje, w których za przygotowanie i opracowanie projektu odpowiedzialnych jest kilka osób, wspólnie tworzących projekt.

W przypadku stworzenia projektu przez kilka osób, prawo autorskie przysługuje tym osobom wspólnie. Regulacja art. 9 ust. 1 Prawa autorskiego wprowadza domniemanie, że w przypadku nieokreślenia wielkości udziałów, możemy przyjąć, że są one równej wielkości. W sytuacjach konfliktowych, kiedy któryś ze współautorów wysuwa roszczenie, że wkład który włożył w przygotowanie projektu był dużo większy od innych współautorów, przy nieregulowaniu tej kwestii w umowie pomiędzy współautorami, każdy ze współtwórców ma prawo żądać określenia wielkości udziałów przez sąd. Przy współautorstwie projektu, każdy ze współtwórców może indywidualnie wykonywać prawa autorskie to swojej części utworu. Do określenia współtwórstwa autorskich praw majątkowych zastosowanie mają przepisy Kodeksu cywilnego o współwłasności w częściach ułamkowych (art. 9 ust. 5 Prawa autorskiego).

Współtwórca chcąc rozpowszechnić gotowy projekt, powinien uzyskać zgodę pozostałych twórców.

Podobnie przedstawia się wymóg uzyskania zgody od pozostałych twórców w przypadku realizowania niektórych uprawnień osobistych, takich jak prawo do decydowania o pierwszym publicznym udostępnieniu projektu czy prawo do nienaruszalności treści i formy utworu¹⁾.

Prawo do integralności utworu

Projektantowi przysługuje uprawnienie do nienaruszalności treści i formy stworzonego utworu zgodnie z art.

16 pkt 3 Prawa autorskiego. Prawo do integralności utworu chroniąc więź projektanta z utworem, gwarantuje, że projekt trafi do grupy odbiorców w wersji zgodnej z koncepcją projektanta. Prawo chroni twórcę przed wprowadzeniem do projektu zmian przez osoby trzecie.

Problem pojawiający się przy prawie do integralności to charakter wprowadzanych modyfikacji dotyczących aspektów funkcjonalnych lub estetycznych projektu. Nie powinno budzić wątpliwości, że dokonywanie zmian elementów estetycznych podlega ochronie na gruncie ustawy prawno-autorskiej. Natomiast kwestią sporną jest przyznanie ochrony zmianom wprowadzającym do elementów funkcjonalnych projektu. Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 18 czerwca 2003 r.²⁾ zaznaczył, że na gruncie prawa autorskiego ochronie podlegają tylko estetyczne, a nie funkcjonalne elementy w strukturze utworu architektonicznego.

Nie można przyznać racji przywołanemu orzeczeniu, ponieważ brak jest podstaw na gruncie prawa autorskiego do wyłączenia z zakresu ochrony elementów funkcjonalnych utworów. Dodatkowo, często zaprojektowane elementy realizujące głównie funkcje użyteczności stanowią przemyślaną oraz twórczą koncepcję wpływając na odbiór oraz zastosowanie projektu.

Nadzór autorski

Z istoty uprawnienia do nadzoru autorskiego z art. 16 pkt 5 Prawa autorskiego można wyprowadzić upoważnienie kontrolne projektanta, aby stworzony projekt był wykorzystywany zgodnie z jego przeznaczeniem oraz zamierzeniami twórcy.

Powyżej wskazane uprawnienia prawno-autorskie umożliwiają przyjęcie twierdzenia, że tylko autor projektu posiada kompetencje do decydowania, jaką ostatecznie treść będzie zawierał projekt. Powołanie się projektanta na przedstawione prawa pozwala sprzeciwiać się każdej zmianie wprowadzanej do projektu, która nie została przewidziana przez autora, czy zmianie pozostającej w sprzeczności wobec koncepcji autorskiej.

Z regulacją art. 16 pkt 5 Prawa autorskiego powiązane jest uregulowanie art. 60 Prawa autorskiego. Z uwagi jednak na pkt 5 art. 60 Prawa autorskiego przedmiotowy przepis nie będzie mieć zastosowania do projektu budowlanego³⁾.

Kwestią sporną, jaka pojawia się przy próbie interpretacji uprawnienia nadzoru autorskiego z art. 16 pkt 5 Prawa autorskiego jest relacja, w jakiej pozostaje ten artykuł do uprawnień projektanta nad projektem na gruncie przepisów Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 1332, dalej: Prawo budowlane). Zbieżne określenia pozwalają wyprowadzić dyskusyjny wniosek, co do tożsamości tych instytucji.

Regulacja w prawie budowlanym

Odesłanie z art. 60 pkt 5 Prawa autorskiego rodzi konieczność odwołania się do innych przepisów, które będą regulowały nadzór autorski. W ustawie Prawo budowlane jest szereg przepisów odnoszących się do uprawnień nadzorczych. Problem, jaki pojawia się przy interpretacji regulacji z ustawy Prawo budowlane oraz ustawy o Prawie autorskim i prawach pokrewnych rodzi wątpliwość w możliwości postrzegania uprawnień nadzorczych autora jako tej samej instytucji. Poniżej zostaną przytoczone przepisy Prawa

budowlanego oraz wybrane tezy z orzecznictwa odnoszące się do nadzoru autorskiego.

Artykuł 20 ust. 1 pkt 4 Prawa budowlanego wymienia podstawowe obowiązki projektanta, do których należy sprawowanie nadzoru autorskiego na żądanie inwestora lub organu administracji architektoniczno-budowlanej w zakresie stwierdzenia w toku wykonywania robót budowlanych zgodności realizacji z projektem oraz możliwości uzgadniania wprowadzenia rozwiązań zamiennych w stosunku do przewidzianych w projekcie, zgłoszonych przez kierownika budowy lub inspektora nadzoru inwestorskiego.

Ponadto z art. 18 ust. 3 Prawa budowlanego wynika, że inwestor może zobowiązać projektanta do sprawowania nadzoru autorskiego, przy czym obowiązek zapewnienia nadzoru autorskiego może być określony już w decyzji o pozwoleniu na budowę, zgodnie z art. 19 ust. 1 Prawa budowlanego. Z uwagi na art. 95 pkt 5 Prawa budowlanego projektant nie może się uchylić od obowiązku podjęcia nadzoru autorskiego, w przeciwnym wypadku podlega odpowiedzialności zawodowej.

W wyroku Krajowej Izby Odwoławczej przy Prezesie Urzędu Zamówień Publicznych z dnia 30 sierpnia 2011 r., sygn. akt KIO 1805/11 zostało wskazane, że żaden z przepisów prawa budowlanego nie nakłada obowiązku sprawowania nadzoru autorskiego przez twórcę projektu. Inwestor może powierzyć sprawowanie nadzoru autorskiego innemu projektantowi, nie musi być to autor projektu.

W pierwszej części wyroku KIO zaznaczyła, że niezależnie od okoliczności faktycznego sprawowania nadzoru autorskiego przez inne osoby na podstawie wymienionych wyżej regulacji z Prawa budowlanego, twórcy projektu budowlanego przysługują uprawnienia osobiste wskazane w art. 16 Prawa autorskiego (w tym nadzór nad sposobem korzystania z utworu). Z kolei w przypadku wykonywania nadzoru autorskiego zgodnie z Prawem budowlanym przez projektanta, który nie jest autorem projektu, będzie on upoważniony do wykonywania czynności określonych w art. 20 ust. 1 pkt 4 Prawa budowlanego.

Podobne stwierdzenie zostało wyrażone w wyroku KIO z dnia 24 stycznia 2012 r. (sygn. akt KIO 90/12) a mianowicie, że nadzór na gruncie przepisów Prawa budowlanego, sprawowany przez osobę, która nie jest autorem projektu, sprowadza się do ustalenia w toku wykonywania robót budowlanych realizacji budowy zgodnie z projektem czy wprowadzenia rozwiązań zamiennych w przypadku pojawienia się takiej konieczności. Zdaniem KIO ustawodawca regulując nadzór autorski we wskazanych dwóch ustawach, dokonał wyraźnego podziału uprawnień związanych ze sprawowaniem nadzoru autorskiego w sferze prawa

publicznego i prywatnego.

Dokonując porównania regulacji art. 16 ust. 5 Prawa autorskiego oraz art. 20 Prawa budowlanego można zauważyć, że ochrona przewidziana przez Prawo autorskie nakierowana jest na ochronę interesów projektanta. Natomiast przepisy Prawa budowlanego chronią również inwestora, przykładowo przyznając mu możliwość dokonania zmiany projektanta sprawującego nadzór autorski w toku prowadzonej budowy (art. 44 pkt 3 Prawa budowlanego).

Mając na uwadze wyżej cytowane orzeczenia należy podkreślić, że kwestia nadzoru autorskiego projektanta i stosunku norm Prawa autorskiego do Prawa budowlanego nie jest jednoznaczna, a orzeczenia KIO mogą być w tym zakresie dyskusyjne.

Uprawnienia projektanta w stosunku do kompetencji inwestora

Problem pojawia się przy próbie interpretacji uprawnień osobistych z art. 16 Prawa autorskiego, przysługujących twórcy w relacji do uprawnień inwestora oraz konfliktów, jakie pojawiają się w praktyce pomiędzy wskazanymi podmiotami. Konieczność wprowadzania zmian do projektu może pojawić się w różnych fazach, zarówno podczas pracy nad projektem czy dopiero z chwilą rozpoczęcia budowy.

Naruszeniem uprawnień autorskich projektanta może być sytuacja, kiedy inwestor nabywa projekt, następnie przekazując go innej firmie projektowej do naniesienia poprawek czy wprowadzenia zmian. Nabycie przez inwestora projektu nie oznacza pełnej swobody w dokonywaniu zmian czy przeróbek utworu.

Projektant powołując się na uprawnienia osobiste może blokować modyfikacje projektu, dodatkowo argumentując, że zaproponowane przez inwestora zmiany będą wpływały na odbiór obiektu przez osoby trzecie czy zaburzą funkcje estetyczną utworu. Należy zaznaczyć, że w niektórych sytuacjach będzie możliwość wprowadzenia zmian bez konieczności uzyskania wcześniejszej zgody projektanta.

Możliwość wprowadzenia zmian w utworze została określona w art. 49 ust. 2 Prawa autorskiego, zgodnie z którym następca prawny, który nabywa całość autorskich praw majątkowych nie może, bez zgody twórcy czynić zmian w utworze, chyba że są one spowodowane oczywistą koniecznością, a twórca nie miałby słusznej podstawy im się sprzeciwić. Zgodnie z poglądem wyrażonym w doktrynie, pojęcie następcy prawnego powinno być interpretowane szeroko. Do tej grupy należy zaliczyć podmioty nabywające autorskie prawa majątkowe czy licencjobiorców.

Wprowadzenia zmian do projektu jest przewidziane w sytuacji spełnienia kumulatywnie dwóch przesłanek: zmiany są spowodowane oczywistą koniecznością oraz twórca nie miałby słusznej podstawy do przeciwstawienia się modyfikacjom. Obie przesłanki powinny być rozpatrywane obiektywnie. Jako przykłady takich sytuacji można wskazać zmiany w prawie, nakładające obowiązek dostosowania budynków do obowiązujących przepisów czy potrzeba przystosowania budowli w celu zwiększenia standardów bezpieczeństwa.

Regulacja art. 61 Prawa autorskiego

Art. 61 Prawa autorskiego wprowadza zasadę, że w przypadku, gdy umowa nie stanowi inaczej, nabycie od twórcy egzemplarza projektu architektonicznego lub architektoniczno-urbanistycznego zawiera prawo zastosowania go tylko do jednej budowy. Regulacja ma na celu ochronę projektanta przed możliwością wykorzystania projektu do wielu budowli, jednak w umowie z inwestorem można zastrzec, że projekt architektoniczny będzie mógł mieć zastosowanie do kilku przedsięwzięć budowlanych, rozszerzając zakres nabycia egzemplarza projektu.

Zawierane umowy

Zawarcie w umowie odpowiednio sformułowanych postanowień odnoszących się do Prawa autorskiego ma zasadnicze znaczenie dla projektu – przedmiotu obrotu. Umowa może wiązać się z przeniesieniem prawa do projektu wiążącego się z przejściem autorskich praw majątkowych czy może być zawarta w formie umowy licencyjnej (art. 41 ust. 1-2 Prawa autorskiego). W zawartej umowie mogą być uregulowane kwestie związane ze sprawowaniem nadzoru autorskiego przez projektanta czy postanowienia odnoszące się do udzielanej przez projektanta zgody na wprowadzenie do projektu zmian w momencie pojawiania się takiej konieczności.

Problem udzielonej zgody na zmiany dokonywane w utworach

Niewykluczone jest wprowadzanie modyfikacji do projektu budowlanego przez osoby, które w umowie uzyskały zgodę na zmiany od twórcy projektu. Zakres oraz szerokość udzielanej zgody jest przedmiotem dyskusji w doktrynie. Kwestią sporną jest to, jak szeroka może być zgoda udzielona przez twórcę, czy konieczne jest w takiej umowie dokładne określenie, jakiej części projektu może dotyczyć modyfikacja, czy może twórca ma możliwość udzielenia zgody in blanco na dokonywanie dowolnych zmian w przyszłości.

W doktrynie wykształciło się wiele stanowisk na temat udzielonej zgody i jej zakresu określonego w umowie. W artykule zostaną przedstawione dwa przeciwstawne poglądy. Zgodnie z najbardziej liberalnym stanowiskiem zaprezentowanym w doktrynie – Elżbieta Traple zaznaczyła, że brak jest przeszkód do wyrażania przez projektanta zgody na wprowadzenia do utworu jakichkolwiek zmian⁴). Odmienne stanowisko opiera się na twierdzeniu, że udzielenie zgody blankietowej może prowadzić do zrzeczenia się lub zbycia praw autorskich osobistych, co może być niezgodne z art. 58 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny (tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 469, dalej: Kodeks cywilny)⁵.

Z pewnością dopuszczalne jest zawieranie umów, w których w sposób dokładny zostały wskazane możliwości ingerencji, poprzez określenie zarówno charakteru zmian oraz części projektu, w jakiej zmiany mogą być dokonane.

Ochrona praw twórcy

Roszczenia, przysługujące projektantowi w celu ochrony praw autorskich do stworzonych projektów zostały określone w art. 78 Prawa autorskiego w stosunku do uprawnień osobistych oraz w art. 79 Prawa autorskiego w odniesieniu do praw majątkowych.

Na gruncie art. 78 Prawa autorskiego osoba, której uprawnienia osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. W przypadku dokonania naruszenia, uprawniony może żądać od osoby dokonującej naruszenia, usunięcia jego skutków, np. poprzez złożenie publicznego oświadczenia o odpowiedniej treści i formie.

W sytuacji, gdy naruszenie było zawinione, sąd może przyznać odpowiednią sumę pieniężną w ramach zadośćuczynienia lub zobowiązać sprawcę do wpłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez projektanta cel społeczny.

Art. 79 Prawa autorskiego daje projektantowi, którego autorskie prawa majątkowe zostały naruszone, uprawnienie do żądania od osoby naruszającej prawo do:

- zaniechania naruszenia
- usunięcia skutków naruszenia
- naprawienia wyrządzonej szkody
- wydania uzyskanych korzyści.

Ponadto uprawniony może domagać się ogłoszenia w prasie oświadczenia o odpowiedniej treści i formie lub podania do publicznej wiadomości części lub całości orzeczenia sądu.

Podsumowanie

Mając na uwadze powyższe rozważania, należy stwierdzić, że przepisy ustawy o Prawie autorskim i prawach pokrewnych zapewniają w szerokim stopniu ochronę dla praw autorskich projektanta. Projektant z uwagi na przyznane uprawnienia osobiste, może kwestionować zmiany wprowadzane do projektu przez osoby trzecie. Przepisy art. 78 i art. 79 Prawa autorskiego wprowadzają obszerny katalog środków obrony przed

naruszeniami uprawnień autorskich.

radca prawny Kamil Stolarski
doktorant na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego
Zdjęcia: fotolia.com

¹⁾ Barta J., Markiewicz R., Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz, LEX, 2011 r., wydanie V.

²⁾ Wyrok SA w Krakowie z dnia 18 czerwca 2003 r., I ACa 510/03

³⁾ Art. 60 Prawa autorskiego

1. Korzystający z utworu jest obowiązany umożliwić twórcy przed rozpowszechnieniem utworu przeprowadzenie nadzoru autorskiego. Jeżeli wniesione w związku z nadzorem zmiany w utworze są niezbędne i wynikają z okoliczności od twórcy niezależnych, koszty ich wprowadzenia obciążają nabywcę autorskich praw majątkowych lub licencjobiorcę.
2. Jeżeli twórca nie przeprowadzi nadzoru autorskiego w odpowiednim terminie, uważa się, że wyraził zgodę na rozpowszechnianie utworu.
3. Jeżeli ustawa lub umowa nie stanowią inaczej, za wykonanie nadzoru autorskiego nie przysługuje twórcy odrębne wynagrodzenie.
4. Twórcy utworu plastycznego przysługuje prawo do sprawowania odpłatnego nadzoru autorskiego.
5. Sprawowanie nadzoru autorskiego nad utworami architektonicznymi i architektoniczno-urbanistycznymi regulują odrębne przepisy.

⁴⁾ Traple E., Prawo reklamy i promocji, Warszawa, 2007 r.

⁵⁾ Walerjan M., Autorskie prawa osobiste architekta a dopuszczalność wprowadzenia zmian w utworze architektonicznym, (w:) Prawo autorskie w kształceniu i badaniach naukowych architektów, I Konferencja Naukowa z cyklu Prawo Autorskie w Architekturze, Prace Naukowe Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej, Prawo autorskie w architekturze, Wrocław, 2003 r.

Art. 58. § 1. Czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy.

§ 2. Nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego.

§ 3. Jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana.

Literatura

1. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o Prawie autorskim i prawach pokrewnych (tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 880).
2. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 1332).
3. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 469).